
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

שיקום נוער בסיכון - בין תיאוריה לפרקטיקה - 61315

תאריך עדכון אחרון 20-10-2024

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 6

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: קרימינולוגיה

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר ברוך בר-אב

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: baruch1967@gmail.com

שעות קבלה של רכז הקורס: בתיאום מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

מטרת הקורס היא להכיר את התופעה של "נוער בסיכון" ואת עולם המושגים הקשור לחינוך ושיקום ילדים ובני נוער בסיכון. במהלך הקורס נסקור תיאוריות וגישות להסברת ה"סיכון" ואת השפעתן של אלה על האסטרטגיות שנבחרו להתמודדות עם תופעות אלה בארץ ובעולם. בנוסף תוצג החקיקה השונה הקשורה לתופעות שונות של ילדים ונוער בסיכון ושל השירותים לחינוכם וקידומם של בני נוער בסיכון בישראל, תוצג סקירה כללית של גופים המספקים שירות לילדים ונוער במצוקה וסיכון בישראל והיכרות עם תוכניות מוגנות שונות בקהילה ובסידור חוץ ביתי. דגש מיוחד ינתן לנוער עובר חוק, ולדרכי התמודדות עם מתבגרים עוברי חוק. דגש נוסף ינתן לתופעת ההתמכרויות המאפיינת את גיל ההתבגרות (סמים, אלכוהול, מסכים, הימורים וכו') ודרכי ההתמודדות אתן וכן יוצגו אוכלוסיות ייחודיות בסיכון (מיעוטים, חרדים, מהגרים, עולים, נערות וכו') כל זאת תוך כדי התנסות בכתיבת עבודת מחקר בסיסית

מטרות הקורס:

היכרות עם התופעה של ילדים ונוער בסיכון בישראל ובעולם
הבנת המשמעות של "הסיכון"
היכרות עם הכלים השונים לטיפול והתמודדות עם התופעה
התמודדות עם כתיבת מיני מחקר בנושא

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

הסטודנטים יכירו את התיאוריות השונות העוסקות בנוער וילדים בסיכון
הסטודנטים יהיו מסוגלים לזהות ילדים ובני נוער בעלי פוטנציאל סיכונים
הסטודנטים יהיו מסוגלים לחשוב על כיווני עבודה נכונים בפוגשם ילדים ונוער בסיכון
הסטודנטים יהיו מסוגלים לכתוב כתיבה אינטגרטיבית בנושא

דרישות נוכחות (%) :
85%

שיטת ההוראה בקורס: שיעורים פרונטלים, מפגש עם אנשי שטח וסורים במרכזים לנוער בסיכון

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

שיעור 1: ילדים ונוער בסיכון בישראל ובעולם- הגדרות ראשוניות וטיפולוגיה בסיסית להכרת גורמי הסיכון
קריאת חובה:

בר-אב, ב. (2023) מה עושים עם הבלאגן הזה?, סטימצקי, ישראל.

דו"ח ועדת שמיד (2006) <https://il.gov.molsa.www/shmidr/Documents/OfficePolicy/About/2006newweb2.pdf>

גרופר, ע', סלקובסקי, מ' ורומי, ש' (2014). ילדים ומתבגרים במצבי סיכון: הגדרות, התפתחויות ודרכי

התערבות. בתוך: ע' גרופר וש' רומי (עורכים), ילדים ומתבגרים במצבי סיכון כרך א: תמונת מצב של התחום ותוכני ליבה. (עמ' 19-52) תל-אביב: כליל, מכון מופ"ת.
סאבו-לאל, ר. (2017) ילדים ובני נוער בסיכון בישראל, ג'וינט ישראל.

Resnick, G. and M. R. Burt (1996) Youth at Risk: Definition and Implications for Service Delivery American Journal of Orthopsychiatry 66(2) Pp 172-188.

קריאת רשות:

למפרט, ח' (2013). ילדים חסרי ערך: על מחירי החינוך ההישגי. עמ' (7-15) תל-אביב: הוצאת כליל מכון מופ"ת.

Etzion, D. and S. Romi (2015) Typology of Youth at Risk Children and Youth Services Review 59 Pp 184-195

שיעור 2: מאפיינים בסיסיים של גיל ההתבגרות והתנהגויות סיכוניות כלליות המאפיינות מתבגרים. קריאת חובה:

מוס, א. ר. (2002). תיאוריות על גיל ההתבגרות. בני ברק: ספרית הפועלים. עמ' 9-15.
להב, ח. (2000). נוער בסיכון – התופעה בפרספקטיבה. מתוך: שמש, א. מניתוק לשילוב. ירושלים: משרד החינוך, מנהל חברה ונוער. 8-16, 10.

סולברג, ש' (2007). פסיכולוגיה של הילד והמתבגר: מבוא לפסיכולוגיה התפתחותית. ירושלים: הוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית עמ' 309-312.

בוני-נח, ח' (2014). התנהגויות סיכון בקרב בני נוער בישראל. בתוך: ע' גרופר וש' רומי (עורכים), ילדים ומתבגרים במצבי סיכון כרך א: תמונת מצב של התחום ותוכני ליבה. (עמ' 476-507) תל-אביב: כליל, מכון מופ"ת.

קריאת רשות:

ביבי, ל. (2007) התפתחות תגרות במועדי בילוי: רקע ודינמיקה (עבודת M.A.), אוניברסיטת בר-אילן – המחלקה לקרימינולוגיה,

שיעור 3: תיאוריות להסבר היווצרות התופעה של ילדים ונוער בסיכון דווקא בגיל ההתבגרות. מגמות ונתונים סטטיסטיים של ילדים ונוער בסיכון קריאת חובה:

פולבר, ג'. (2023) גיל ההתבגרות על רקע הפרעת היקשרות ופגיעה בהתפתחות בגיבוש ה"עצמי". בתוך ז'. פיזנטה (עורך) מעון לנפש סוערת, על טיפול פנימייתי בנערים במצבי קצה טיפולים, רשמים. (עמ' 27-28) חיפה: פרדס הוצאה לאור.

מייקל, ק., ל. סולנקו וא. קרניאלי-מילר (2015) נקודת מבטם של בני נוער בסיכון על אירועים משמעותיים בחייהם. חברה ורווחה, לה, 4. עמ': 537-562.

ילדים בישראל, שנתון 2017

Gross, D. & Capuzzi, D. (2004). Defining youth at risk. In: Capuzzi, D. & D.R. Gross. (Eds.). Youth at risk: A resource for counselors, teachers and parents, (93-115). Alexandria, VA: American Counseling Association

קריאת רשות:

הראל-פיש, י. מעורבות באלימות וצריכת אלכוהול בקרב תלמידי כיתות ו', ח' ו' בישראל: Health Behavior in School-aged Children: A World לאומי: Organization Cross National Study (WHO-HBSC) 1994-2006

Gross, D. & Capuzzi, D. (2004). Defining youth at risk. In: Capuzzi, D. & D.R. Gross (Eds.). *Youth at Risk: A resource for counselors, teachers and parents*. Alexandria, V.A: American Counseling Association.

שיעור 4: גישות תיאורטיות לעבודה עם ילדים ונוער בסיכון, תוכניות מניעה, דרכי טיפול והתערבות בעבודה עם נוער בסיכון
קריאת חובה:
בראשי-איוון, ד' (2017). חיזוק החוזקות- מבוא תיאורטי. משרד החינוך, מחוז תל-אביב.

מור, פ. ומנדלסון, י. (2006). לדבר עם מתבגרים בסיכון: התפיסה החינוכית הפסיכו-חברתית. ירושלים: אשלים.

קניאל, ש' (2013). אמפתיה בחינוך- חינוך באהבה. 271-275. תל אביב: הוצאת מכון מופ"ת.

בר-אב, ב. (2023) המבנה והמסגרת הטיפולית של מעון בית חנה. בתוך ז'. פיזנטה (עורך) מעון לנפש סוערת, על טיפול פנימייתי בנערים במצבי קצה טיפולים, רשמים. (עמ' 29-50) חיפה: פרדס הוצאה לאור.

גור, א' (2005) הגישה ההתקשרותית בטיפול מוסדי בבני נוער במצוקה בתוך: מפגש- לעבודה חינוכית סוציאלית, 21, 11-38.

Adrian, M., Twohy, E., Babeva, K., Jenness, J., Gurtovenko, K., Blossom, J. B., King, S., McCartney, L., & McCauley, E. (2024). A unique model of care for youth in crisis: A pilot open trial. *Psychological Services*, 21(2), 388-397.
<https://doi.org/10.1037/ser0000778>

קריאת רשות:

פוקס - שבתאי, א. (2007), גבולות ככלי להתמודדות עם בעיות התנהגות, פנים, הסתדרות המורים בישראל, הקרן לקידום מקצועי. 38, 92-100
Seligman, M. E. P., Steen, T., Park, N. & Peterson, C. (2005) *Positive psychology progress*, 60(5), 410-421

שיעור 5: שיחות אישיות לבחירת נושא העבודה

קריאת חובה:

https://www.wgalil.ac.il/files/library/Hadraja_semi.pdf
בירנבוים, מ. (1993), מי מפתח מעבודת מחקר, הוצאת מפעלים אוניברסיטאיים.

שיעור 6: היכרות עם החקיקה הרלוונטית הקשורה לטיפול והתמודדות עם ילדים ונוער בסיכון ומחויבותה של מדינת ישראל לאמנה הבינלאומית לזכויות הילד
קריאת חובה:

קדמן, י. (2011). זכויות ילדים ונוער בישראל. בתוך ח. אהרוני (עורך) עבודה חינוכית סוציאלית בישראל (עמ' 113-185) רחובות, אדוואנס הוצאה לאור.
אמנת זכויות הילד 1989
חוק לימוד חובה תש"ט- 1949 (כולל תיקון עד כיתה יב")

חוק זכויות התלמיד, התשס"א - 2000
חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תדכ"ב - 1962
חוק הנוער טפול והשגחה, תש"ך - 1960
חוק הנוער (שפיטה ענישה ודרעי טיפול), תשל"א 1971 (כולל התיקונים מ 2009 ו 2014)
חוק מניעת אלימות במשפחה תשנ"א - 1991
Kathleen A. (2002) 'Historical roots of children's rights in Europe and the United States'. In K. Alaimo and B. Klug (Eds.), *Children as equals: exploring the rights of the child*, New York: Oxford, University Press of America, pp. 1-23

קריאת רשות:

קפלן, י. ש. (2001) "מטובת הילד לזכויות הילד - ייצוג עצמאי של קטינים", משפטים לא (3), עמ' 623-691

מורג, ת. (2006) "פסיקת בתי המשפט שלאחר הצטרפות ישראל לאמנה בדבר זכויות הילד - האמנם עידן חדש?" המשפט 22.

Kay, E. and M. Tisdall (2015) *Addressing the Challenges of Children and Young People's Participation: Considering Time in Space* in Gal. T. and B. Duramy (ed.) *International Perspectives and Empirical Findings on Child Participation*. Oxford University Press

שיעור 7: התמכרויות בקרב בני נוער: סמים (כולל סמי פיצוציות), אלכוהול, מסכים והתנהויות סיכוניות נוספות

קריאת חובה:

גבריאלי-פריד, ב., רהב, ג., וטייכמן, מ. הימורים בקרב בני נוער בישראל. חברה ורווחה, ל, 1-24.
קמינר, י., צוויג, נ. ומל, ח. (2002). הטיפול בנוער מתבגר נפגע סמים. בתוך: חובב, מ. (עורך), טיפול ושיקום של נפגעי סמים בישראל (ע"מ 149-161). ת"א, ישראל: צ'ריקובר.
הראל-פיש, י.ס. וולש, ס. שטיינמץ, נ. לובל ושץ וטסלר (2014) נוער בישראל דפוסי שימוש והתייחסות לחומרים ממכרים: סיכום ממצאיהם המחקר הארצי (2014), ניתוח מגמות בין השנים 1994-2014 והשוואה בין לאומית. רמת גן: תכנית המחקר הבינלאומי על רווחתם ובריאותם של בני נוער, אוניברסיטת בר אילן והרשות למלחמה בסמים ואלכוהול

Capaldi, D. M., D. C. Kerr, J. M. Eddy and S. S. Tiberio (2016) *Understanding Persistence and Desistance in Crime and Risk Behaviors in Adulthood Implications for Theory and Prevention*. *Prevention science: the official journal of the society for prevention research*, 17(7), Pp: 785-793
Lubarsky, K., A. Odom, S. Bernstein, and N. Kotbi (2014) *Understanding the Dangers of Synthetic Cannabinoids*, *Journal of Addiction Medicine*, Vol 8, Pp:288-289.

קריאת רשות:

גבריאלי פריד, ב., וטייכמן, מ. (2008). זהות האני בקרב מתבגרים ילדי אלכוהוליסטים. חברה מיכאלי, נ., (עורך). (2007). סוגיות בטיפול בנושא ההתמכרויות, רמת גן: עמותת "אפשר", משרד הרווחה והשירותים החברתיים והרשות הלאומית למלחמה בסמים ואלכוהול. 311-328, כ"ח, ר. כ"ח,

קרמינצר, ר. (2004). הורים, מתבגרים וסמים. י"ם, ישראל: הרשות למלחמה בסמים.
Derevensky & R. Gupta (Eds.), 2004, *Gambling problems in youth: Theoretical and*

שיעור 8: סיור במסגרת לילדי רחוב "אתנחתא"

קריאת חובה:

מבורך, י., א. פסו, י. רוז-כהן, ס. גינזבורג, ומ. ארביב (2023) בני נוער חסרי בית, אתגרים ומחשבות. המרכז לחינוך משפטי קליני, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית רבינוביץ', מ. ו. וורגן (2022) "בני נוער החיים ברחוב והטיפול הממשלתי בהם" הכנסת, מרכז מחקר ומידע.

שיעור 9: קבוצות ייחודיות מודרות בסיכון גבוה (חרדים, ערבים, עולים מחבר העמים ומאתיופיה, קהילת הלהט"ב וכו') והתעמקות בתופעת הנשירה (גלויה וסמויה) ממערכת החינוך קריאת חובה:

אדלשטיין, א. (2001) מודל תיאורטי להסבר עבריינות נוער וסטיה חברתית בקרב יוצאי אתיופיה בישראל. מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית. 14. עמ': 25-47.

קלי, ע. (2014). מאפייני סיכון, דת ומגדר בקרב מתבגרים חרדים. בתוך: ע' גרופר וש' רומי (עורכים), ילדים ומתבגרים במצבי סיכון כרך א: תמונת מצב של התחום ותוכני ליבה. (עמ' 190-212). תל-אביב: כליל, מכון מופ"ת

Itzhaki, Y., H. Itzhaky and Y. B. Yablon (2018) Adjustment of high school dropouts in closed religious communities. Child Youth Care Forum, 47. Pp: 81-100.

Romi, S., Hansenson, G., & Hansenson, A. (2002). E-learning: A comparison between expected and observed attitudes of normative and dropout adolescents. Educational Media International 39(1), 47-54.

קריאת רשות:

אמיר, מ' והורוביץ, מ' (2003). להיות מתבגר עולה: הקשר בין הגירה, פשיעה ועבריינות-המקרה הישראלי.

בן עמי, א. ור. ארהרד (2017) נוער גאה במערכת החינוך: גורמי חוסן ומנגנוני התמודדות עם הומופוביה. חברה ורווחה, לז' 2 עמודים: 317-342.

המנחם, א' (2014). דיאלוג בחברה מרובת תרבויות: השלכות לעבודה עם נוער בסיכון. בתוך: ע' גרופר וש' רומי (עורכים), ילדים ומתבגרים במצבי סיכון כרך א: תמונת מצב של התחום ותוכני ליבה. (עמ' 447-475). תל-אביב: כליל, מכון מופ"ת.

כהן-נבות, מ., ש. אלנבוגן-פרנקוביץ, ות. ריינפלד, (2001). הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני נוער. דוח מחקר. ירושלים: ג'וינט-מכון ברוקדייל המרכז לילדים ונוער.

מויאל, ח' (2018). פדגוגיה טיפולית-השכלה מעוררת תקווה לבני נוער במצבי סיכון. משרד החינוך, המינהל הפדגוגי.

שילה, ג. ור. סויה (2011) קשרים חברתיים, בריאות נפשית וגיבוש הנטייה המינית בקרב בני נוער וצעירים לסביות, הומואים וביסקסואלים. מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, יט (33)

שיעור 10: התמודדות עם התופעה של נוער בסיכון בקהילה ובפנימיות. אבחנה בין כפרי נוער לפנימיות הרווחה (שיקומי, טיפולי ופוסט אישפוזי)

קריאת חובה:

כהן, י. (2023) תוקפנות בפנימיה- מום מלידה או גידול ממאיר או מחלה זיהומית? בתוך ז'. פיזנטה (עורך) מעון לנפש סוערת, על טיפול פנימייתי בנערים במצבי קצה טיפולים, רשמים. (עמ' 65-78) חיפה: פרדס הוצאה לאור.

רפאלי, ת. (2017) מסגרות לטיפול חוץ ביתי לילדים ברמות סיכון שונות. ירושלים : משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

רזאר, מ' (2014). "מסגור מחדש" (reframing) בעבודה חינוכית עם תלמידים בהדרה ובסיכון: להפנות מבט אל מקורות הכוח הפנימיים. בתוך: ע' גרופר וש' רומי (עורכים), ילדים ומתבגרים במצבי סיכון כרך א: תמונת מצב של התחום ותוכני ליבה. (עמ' 309-335) תל-אביב: כליל, מכון מופ"ת. שמש, א' ושמש, ר' (2010). קידום החוסן הנפשי בעבודה חינוכית-טיפולית עם נוער בסיכון. מניתוק לשילוב 16, 128-143.

Connell, A. M., Dishion, T. J., Yasui, M. & Kavanagh, K. (2007). An adaptive approach to family intervention: linking engagement in family-centered Intervention to reductions in adolescent problem. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(4), 568-579.

קריאת רשות:

גילת, י' (2013). "רק באינטרנט אני יכולה לשתף במה שעובר עלי"-סיוע נפשי בסביבה מקוונת. ת"א: תמה מכון מופ"ת. עמ' 11-27.

עזר, ח'; גילת, י' ושגיא רחל (2011) "אני מרגיש לגמרי לבד בסיפור הזה"-התמודדות צעירים בישראל עם מצבי לחץ ומצוקה. תל אביב: כליל, מכון מופ"ת

קפל-גרין, ע'. (2006). "מפנה בחיך" - מרכיבים פסיכותרפויטיים במסגרת בית ספר לנוער נושר. במכללה, 19, עמ' 91-128.

רומי, ש' (2007). קידום נוער: התפתחות וסוגיות מרכזיות. בתוך ש' רומי ומ' שמידע (עורכים), החינוך הבלתי פורמלי במציאות משתנה (עמ' 231-249). ירושלים: מאגנס.

Zeev, H. and S. Romi (2015) "Adolescents at risk and their willingness to seek help from youth care workers" in *Children and Youth Services Review* 53 Pp: 17-23.

שיעור 11: נערות בסיכון, התנהגויות ייחודיות של נערות בסיכון והיכרות עם השירותים והמסגרות הייחודיות לנערות במצוקה

קריאת חובה:

רסנר, נ. וע. זעירא (2014) נערות במצבי מצוקה קשים- סקירת ספרות. הוצאת מכון חרוב
Azade, A. and H. G. Hau (2020) Adolescent Females with Limited Delinquency: A Follow-Up on Educational Attainment and Recidivism, . *Child Youth Care Forum*, 49(2) Pp:325-342.

Heilemann, T., & Santhiveeran, J. (2011). How do female adolescents cope and survive the hardships of prostitution? A content analysis of existing literature. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 20(1), 57- 76.

קריאת רשות:

אל-הוזייל, נ. (2014) "הדור העירום": מתבגרות בדואיות בחברה משתנה, בתוך ע. גרופר וש' רומי (עורכים). ילדים במצבי סיכון בישראל, כרך א. תל אביב: הוצאת מכון מופ"ת. עמודים 247-276.

כאהן-סטרבצ'נסקי, פ, ל. יורוביץ, ר. אפרתי, וצ'. קונסטנטינוב (2005) מאפיינים וצרכים של הנערות המטופלות בשירות לנערות וצעירות- משרד הרווחה. הוצאת אשלים

Azaiza, F. (2006). Adolescent girls in distress: Views from Arab female adolescents

שיעור 12: הצגת רפרטים בכיתה

שיעור 13: הצגת רפרטים בכיתה

שיעור 14: סיכום הקורס והשלמת רפרטים

חומר חובה לקריאה:

ראו בסעיף קודם

חומר לקריאה נוספת:

מרכיבי הציון הסופי:

הגשת עבודה מסכמת / פרויקט גמר / מטלת סיכום / מבחן בית / רפרט 20 %
מצגת / הצגת פוסטר / הרצאה / סמינר / פרוסמינר / הצעת מחקר 70 %
מטלות הגשה במהלך הסמסטר: תרגילים / עבודות / מבדקים / דוחות / פורום / סימולציה ואחרות
10 %

מידע נוסף / הערות:

במסגרת הקורס יערך סיור אחד לפחות במסגרת המטפלת בנוער בשיקום. ע"פ התוכנית יהיה זה במסגרת 'אתנחתא' המיועדת לנערים לסרי קורת גג. בנוסף יתקיימו שתי הרצאות אורח של אנשי שטח העובדים עם נוער בסיכון. ניתן יהיה לקיים את מחקרי השדה בחלק מאותן מסגרות שיוצגו